

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 244

KUR'AN-I KERİM'DE ÂDÂB-I MUÂŞERET

GÖRGÜ KURALLARI

(Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Baskı)

Prof. Dr. M. Zeki DUMAN

(www.zekiduman.com)

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

(Sertifika no: 13178)

Editör

Hüseyin NAZLIAYDIN

Mizanpaj & Kapak

FCR

Baskı & Cilt

AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.

Örnek Sanayi Sitesi Alınteri Bulvarı

364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA

Tel: 0312.354 46 27-28

Genişletilmiş 1. Baskı: Haziran 2017

ISBN: 978-605-9652-40-7

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA

Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89

Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

**KUR'AN-I KERİM'DE
ÂDÂB-I MUÂŞERET**

GÖRGÜ KURALLARI

(Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Baskı)

Prof. Dr. M. Zeki DUMAN

Ankara 2017

*Bu ilk kitabımı,
merhum annem **Dilber Hanım** ile
babam **Hacı İsmail Efendi**'nin
aziz hatıralarına ithaf ediyorum;
Yüce Mevlam,
her ikisinin de affına ve mağfiretine vesile kıl
ve onlara engin rahmetiyle muamele eylesin!*

Prof. Dr. Mehmet Zeki DUMAN

(1949-2013)

1949 Yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesi, Gümüštepe köyünde 93 muhaciri bir ailede 8 kardeşin en küçüğü olarak doğdu. İlkokulu köyünde bitirdi. Orta öğretiminin ilk bölümünü Sivas, ikinci bölümünü Kayseri İmam-Hatip Lisesi'nde 1969 yılında tamamladı. Aynı yıl, Eylül ayında, hariçten fark dersleri sınavlarını vererek Kırşehir Atatürk Lisesi'nden lise diploması aldı.

30 Haziran 1973 tarihinde Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. 1973-1977 yılları arasında dört yıl Kırklareli İmam-Hatip Lisesi'nde Meslek Dersleri Öğretmenliği ve Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulundu. 13 Nisan-31 Ekim 1975 tarihleri arasında Isparta'da kısa devre askerlik görevini tamamladı. 26 Haziran 1977 tarihinde Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'ne Tefsir Asistanı olarak atandı. 18 Nisan 1984 tarihinde Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Tefsir Bilim Dalında Doktor, 25 Kasım 1987 tarihinde Doçent, 11 Haziran 1993 tarihinde de Profesör unvanlarını aldı.

Hayatını Kur'an'ın emrinde, peygamber Efendimizin rehberliğinde İslamı yaşamaya ve bu şekilde yaşanması için halka anlatmaya adanmış. Akademik hayatının ilk basamağı olan doktora tezini, Kur'an-ı Kerim'in ışığında Müslümanların sosyal hayatına yön verecek olan "Kur'an-ı Kerim'de Adab-ı Muaşeret" ismiyle yaptı ve sonrasında bu eserini aynı isimle kitaplaştırdı. Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve anlayarak yaşanması için, özellikle her yıl Ramazan ayı ve Kutlu Doğum Haftasında, hiçbir günü zayi etmeden konferanslar verdi, çağrıldığı yerlere üşenmeden giderek O'nu anlattı. İslamın Kur'an ışığında yaşanması için "Kur'an ve Müslümanlar" isimli eserini, Kur'an herkes tarafından anlaşılabilir ve yaşansın diye, altı yıllık çalışmasının ürünü olan "Beyan'ül Hak, Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri" isimli eserini halkın idrakine sundu.

Tıp fakültesi hocalarından da yardım alarak yapmış olduğu çalışması “Kur’an-ı Kerim ve Tıbbı Göre İnsanın Yaratılışı ve Tüp Bebek Hadisesi” isimli eseri 1991 yılında yayımlandı.

(Prof. Dr. Mehmet Zeki DUMAN’ın (1949-2013) çalışmaları, makaleleri, kitapları ile ilgili geniş bilgiyi www.zekiduman.com internet sitesinde bulabilir ve okuyabilirsiniz.)

02 Ekim 2009 –31 Aralık 2012 tarihleri arasında bir dönem Fakülte Dekanlığı görevinde bulundu. Dekanlığı döneminde İFDEK (İlahiyat Fakülteleri Dekanlar Kurulu)’in kurulmasında öncülük ederek başta Din Kültürü Öğretmenliği Bölümlerinin Eğitim Fakültelerinden alınarak tekrar İlahiyat Fakültelerine dahil edilmesi, Üniversite sınavlarında Din Kültürü sorularına yer verilmesi ve İlahiyat Fakültelerine LYS (2. basamak) ile öğrenci alınması konularında önemli adımlar atılmasını sağladı. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin hem fiziki şartlarında hem de kazandırdığı 15’in üzerindeki asistan kadrosuyla akademik çehresinde devrim yaptı. Bir dönem Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı olarak verdiği hizmetlerin ardından aynı fakültede Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı Başkanı olarak çalışmalarını sürdürmeye, asli fıtratında, ilim adamı olarak hizmet vermeye devam etti. Özellikle Kuran’ın nüzul sırasına göre tefsiri Beyanu’l Hak ve Secavendi’nin Durak Hataları ile ilgili çalışmaları, alanında eşsiz ve çığır açıcı çalışmalardır.

İnanmadığı/yaşamadığı hiçbir şeyi kaleme almadı. “İslam’da Namaz ve Teheccüd” kitabında kendi ibadet hayatını yazdı.

Hem akademik, hem de sosyal alanda Allah’ın rızasını umarak, hem yurtiçinde, hem yurtdışında, Kelamullah’ı anlatma tekliflerini hiç reddetmedi, ücret tekliflerini ise hep reddetti. 28 Şubat’ın soğuk günlerinde, uyarılara rağmen haftada dört gün, farklı gruplarla (doktor, esnaf, akademisyen) yaptığı tefsir derslerine ara vermedi. Tefsir derslerini, kurucularından olduğu İlim Yayma Cemiyeti Kayseri Şubesi’ne taşıdı. İlim Yayma Cemiyeti Kayseri Şubesi yurt hizmetinin yanı sıra bu eğitim faaliyetleri ile diğer şubelere örnek oldu. Amacı ilim adamları ile halkı buluşturabilmektir. Bugün yurtlarından 750 öğrenci, eğitim faaliyetlerinden 1000’den fazla kişinin faydalandığı İlim Yayma Cemiyeti Kayseri Şubesi Yabancı Öğrenci Yurdu merhumun adını taşımaktadır. Cemiyetteki derslerine her mezhep ve meşrepten insanların katılımını öğrenmek onun için ayrı bir motivasyon kaynağı

idi. Onun ilk adımlarını attığı bu Kuran yolculuğuna adanmışlığı ile örnek olduğu öğrencileri, başta Doç. Dr. Şahin Güven olmak üzere, sahiplenerek devam ettirdi. (Allah ondan razı olsun).

Çok yönlü naif kişiliğinde güreşin/pehlivanlığın ayrı bir yeri vardı. Kendi güreşleri olsun, antrenörlüğünü yaptığı üniversite takımının olsun, güreşlerini anlatmaktan keyif alırdı. Ders anlatırken hâkim olamadığı gözyaşları ile tanınırdı. İnsan kanından baygınlık geçirmesine karşın büyük küçük hiçbir kurbanını başkasına bırakmazdı. Para ve hesaptan çok hazzetmemesine rağmen kurduğu Fakülte Yardımlaşma Sandığını, faizsiz borçlanma ve yardımlaşmanın bir örneği olarak, 20 yıldan fazla tek başına sürdürdü.

Yardım etmeyi sever, borç isteyeniyi geri çevirmezdi. Cömertliği ve yardım severliği sözde değil amellerinde idi, evlatlarına “babaların sevgisi gibi parası da tükenmez” derdi.

10 Temmuz 2013 tarihinde Ramazanın ikinci günü iftara bir saat kala, kırmızı ışık ihlali yapan bir sürücünün neden olduğu elim bir trafik kazasında Hakk'ın rahmetine kavuştu. Prof. Dr. Mehmet Zeki Duman evli ve üç çocuk babasıdır. O, fakültenin de 'Zeki Baba'sıydı...

Hamd Âlemlerin Rabbi, Rahman vasfıyla merhamet eden ve “Din Gününün” sahibi olan Allah’a mahsustur... Biz mü’minler, yalnız O’na ibadet eder, yalnız O’ndan yardım dileriz. Evet, “Allah kimi hidayete erdirmişse, artık onu saptıracak hiç kimse yoktur; O’nun sapıklıkta bıraktığını da kimse doğru yola iletemez...”

Sonsuz salat ve selamlar da O’nun Nebisi, Rasûlü ve Habibi iki cihan serveri Hz. Muhammed Mustafa (sav) Efendimiz’e olsun! Biz; hatta tüm insanlık âlemi, insanlık ve İslam adına neye sahipsek, hepsini ona borçluyuz...

Hiç şüphesiz “Sözün en güzeli Allah’ın Kelamı’dır, yolun en iyisi ise Hz. Muhammed’in yoludur...” (Buharî, İ’tisam, 2.) İşlerin en güzeli de Allah’ın Kelamı’na ve Rasûlü’nün sünnetine uygun olanıdır...

Rabb’im, Kelam-ı Kadim’in ile ilmimi artır, Nebi’nin sünneti ile yolumu aydınlat, bana Kur’an ve Sünnet ile temiz bir hayat yaşat; beni müslim olarak öldür ve sâlihler zümresine ilhak eyle! Hidayetini ve tevfikini biz aciz kullarımdan esirgeme Allah’ım!

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR-----	19
ÖN SÖZ-----	21

I. BÖLÜM KAVRAMSAL TAHLİL

I. ÂDÂB-I MUÂŞERET-----	31
A. EDEB-----	31
1. Lügat Yönünden Tarifi-----	31
2. İstılah Yönünden Tarifi-----	33
3. İlimler Yönünden Tarifi-----	35
B. MUÂŞERET-----	36
1. Lügat Yönünden Tarifi-----	36
2. İstılah Yönünden Tarifi-----	37
II. SOSYAL HAYATIN GEREKLİLİĞİ-----	38
A. SOSYAL HAYAT FITRAT(YARATILIŞ)IN BİR GEREĞİDİR-----	39
B. SOSYAL HAYAT DİNÎ YAŞAYIŞIN BİR GEREĞİDİR-----	41
III. ÂDÂB-I MUÂŞERETİN MAHİYETİ, AMACI VE ÖNEMİ-----	42
A. ÂDÂB-I MUÂŞERETİN MAHİYETİ-----	42
B. ÂDÂB-I MUÂŞERETİN AMACI-----	44
C. ÂDÂB-I MUÂŞERETİN ÖNEMİ-----	45
1. Edebin Birey Açısından Önemi-----	46
2. Edebin Toplum Açısından Önemi-----	50
3. Edebin İbadetler Açısından Önemi-----	52
D. ÂDÂB-I MUÂŞERET'İN KAYNAĞI-----	55
E. İSLAM'DA ÂDÂB-I MUÂŞERET'İN KAYNAĞI-----	57

II. BÖLÜM ÖZEL/İKİLİ İLİŞKİLERDE ÂDÂB-I MUÂŞERET

ÖZEL İLİŞKİLERDE ÂDÂB-I MUÂŞERET-----	63
A. KUL-ALLAH İLİŞKİŞİNDE ÂDÂB-----	65
1. Kulluk Bilincini Muhafaza Etmek-----	66
2. Söz, İş ve Davranışlarda Aşırılıklardan kaçınmak-----	73
3. Ar ve hayâ Duygusuna Sahip Olma-----	74
4. “Haşyetullah” Sahibi Olma-----	78
5. Korku İle Ümit Arasında Bulunma-----	79
6. Dua Ederken İsteme Âdâbını Gözetme-----	81

7. Hayrı ve Tüm İyilikleri Allah'ın Lütüf Bilme -----	86
8. Şerri O'na İsnat Etmeme -----	89
B. PEYGAMBERLER ve Hz. MUHAMMED -----	95
1. İnsan ve Peygamber -----	96
2. Peygamberler -----	98
3. Peygamberlerin Ahlakı -----	99
4. Hz. Muhammed (sav)-----	100
C. Hz. PEYGAMBER İLE İLİŞKİLERDE ÂDÂB -----	106
1. Allah'ın ve Elçisinin Önüne Geçilmez-----	108
2. Yanında Yüksek Sesle Konuşulmaz -----	111
3. Adıyla, Lakabıyla, Künyesiyle Hitap Edilmez -----	113
4. İstirahat Anında Rahatsız Edilmez -----	116
5. Meclisi İzinsiz Terk Edilmez!-----	124
6. Çağrısı Herhangi Birinin Çağrısına Benzetilemez! -----	127
7. Buyruklarına İtiraz Edilmez -----	129
8. Meclisinden Kaçılmaz -----	130
9. Argo Tabirlerle Hitap Edilmez -----	130
10. Evine İzinsiz Girilmez-----	132
11. Hanımarıyla Evlenilmez-----	135
12. Nefse Tercih Edilmeli, Hatta Daha Çok Sevilmeli -----	136
13. Vefatından Sonra Rasûlullah'a Saygı ve Sevgi -----	140
D. "ZEVCÂT-I TAHİRÂT"IN Hz. PEYGAMBER'LE İLİŞKİLERİNDE ÂDÂBİ ---	146
1. Peygamber'in Hanımları Şanslı, Fakat Ayrıcalıklı Değildiler -----	147
2. Onlar da Kadın İdiler -----	148
3. Hz. Peygamber Son Derece Nazik Bir İnsandı-----	150
4. Yüce Rabbi Hanımlarına Karşı da Rasûlünü Savunuyordu-----	151
E. MÜMİNLERİN Hz. PEYGAMBER'İN HANIMLARI İLE İLİŞKİLERİNDE ÂDÂBİ -----	154
1. Hicap (Örtünme) Âyeti Gelmeden Önceki Durum-----	156
2. Hicap Âyeti-----	158
3. Hicap Âyetinin Getirdiği Muâşeret Esasları -----	159
a. <i>Cilbab Emri</i> -----	161
b. <i>Konuşma Âdâbı ve Üslubuna Rîâyet</i> -----	161
c. <i>Teberrüç'ten Sakınma</i> -----	164
F. KARI-KOCA İLİŞKİLERİNDE ÂDÂB -----	166
1. Ailenin Teşekkülü -----	169
a. <i>Cahiliye Döneminde Evlenme</i> -----	170
b. <i>İslam'da Evlenme</i> -----	173
b1. <i>Evlenecek Adaylar Birbirini Görmeli</i> -----	173
b2. <i>Evlenecek Adaylar Birbirini İstemeli</i> -----	175

b3. Hitbe (Dünür Olma) ve Âdâbı -----	177
c. Adayların Birbirinde Arayacağı Vasıflar -----	181
c1. Kadının Erkek Arayacağı Vasıflar -----	181
c2. Erkeğin Kadında Arayacağı Nitelikler -----	182
d. Mihir - Başlık - Hediye -----	184
e. Nişanlanma -----	186
f. Düğün -----	189
g. Velîme -----	190
h. Eğlenme -----	191
i. İlan ve Def -----	192
i. Evlileri Tebrik Etme -----	193
j. Aile Çatısı Altında Karı ile Kocanın Konumları -----	194
k. Aile Reisi Kocadır -----	196
2. Kadının Uyması Gerekli Muâşeret Esasları -----	202
a. Yöneticiye/Kocaya İtaat -----	202
b. Aile Mahremiyetlerini Muhafaza -----	206
c. Aile Sırlarını Koruma -----	206
3. Kocanın Uyması Gerekli Muâşeret Esasları -----	207
a. Ailenin Geçimini Temin -----	208
b. Sevgi, Saygı, Hüsn-i Muâşeret -----	211
c. Hoşgörü -----	216
d. Hanımıyla Alay Etmemek -----	217
e. Ayıpları Araştırmamak -----	218
f. İtaatsizlik/Nüşuz Halinde Tavsiyeler -----	220
f1. “Nüşuz” Kadından İse -----	220
f2. İtaatsizlik/Nüşuz Kocadan İse -----	230
f3. Birden Fazla Evlilik Halinde -----	234
4. Cinsel İlişkide Âdâb -----	238
a. Cinsel Arzunun Tatmini -----	238
b. Mübaşeretin Keyfiyeti -----	241
c. Cinsel Tatminde Hanımları Önceleme (Takdim) -----	243
5. Hayız Halinde Âdâb-ı Muâşeret -----	244
6. Yahudi Erkeklerinin Kadınlara Zulmü -----	246
7. Kur’an-ı Kerim Açısından Kadın Kocasını Aldatan/Dessas Değildir! -----	248
G. KAYINBABALAR, KAYINVALİDELER VE ONLARIN AKRABALARI İLE ÂDÂB -----	252
1. İslam’da Akrabalık -----	253
a. Nesep/Soy Yoluyla Akrabalık -----	253
b. Sıhriyet/Evlenme Yoluyla Akrabalık -----	253
c. Süt Emme Yoluyla Akrabalık -----	253
2. Evlilik Bağının Getirdiği Yükümlülükler -----	254

a. Damatların Âdâbı-----	254
a1. Kayınbabalar ve Kayınvalidelerle Âdâb -----	254
a2. Huysuz Kayınvalidelerle Âdâb -----	258
a3. Kayınbiraderler ve Baldızlarla Âdâb-----	259
b. Kayınbabalar ve Kayınvalidelerin Damatlar ve Gelinleri İle Âdâbı----	260
b1. Kayınbabalar ve Kayınvalideler Gençlerin İşlerine Fazla Müdahil Olmamalı -----	263
b2. Baba ve Kayınbaba Hz. Peygamber'den Üç Örnek Davranış -----	264
H. EBEVEYN-EVLÂT İLİŞKİLERİNDE ÂDÂB-----	267
1. Anne ve Babanın Uyması Gerekli Âdâb -----	267
a. Çocuklar Arasında Adalet-----	269
b. Acıma Duygusunu İhmal Etmemek-----	272
c. Kız-Erkek Ayrımı Yapmamak-----	274
d. Çocukların Terbiyesini Güzel Yapmak -----	277
e. Karı-Koca Hallerini Gizlemek -----	285
2. Çocukların Uymaları Gerekli Âdâb -----	287
a. Anne-Babaya İyilik ve İhsan -----	288
b. Anne ve Babaya İtaat-----	290
c. Gayr-ı Müslim Anne ve Babalara İlgî-----	293
d. Anne-Babaya İyilik ve İhsanın Şekli-----	295
d1. Onlara “Öf!” Bile Demememeli -----	297
d2. Kızdırmamalı, Azarlamamalı -----	298
d3. Hoşnut Olacakları Söz Söylemeli-----	298
d4. Üzerlerine Merhamet Kanatları Gerilmeli -----	299
d5. Onlar İçin Duâ Etmeli -----	301
I. KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİNDE ÂDÂB-----	302
1. Kadın-Erkek İlişkilerinde Esas Olan Ayetler ve İlgili Kavramlar -----	302
a. Anahtar Kelime ve Deyimler-----	304
a1. “Avret”-----	304
a2. Ğaddu'l-Besar -----	305
a3. “Fürûc”-----	305
a4. Ferclerin Muhafazası -----	306
a5. “Ziynet” -----	306
2. Yetişkin İnsanlarda “Avret” Sayılan Hal ve Durumları -----	307
a. Erkeğin Erkeklerle Âdâbı-----	308
b. Kadının Kadınla Âdâbı -----	308
c. Erkeğin Yabancı Kadınla Âdâbı -----	309
c1. Hicap Emri -----	311
c2. Halvet Halinin Yasak Olması -----	313
c3. Kadına Bakmayı ve Dokunmayı Mübah Kılan Hâller -----	316

d. Kadının Yabancı Erkekle Âdâbı -----	317
d1. Konuşurken -----	319
d2. Süslenirken -----	319
d3. Ahretlik, Bacı-Kardeşlik, Kirvelikle Sonradan İhdas Edilen Yakınlıklar(!) -----	321
d4. İhtiyar Kadınların Özel Durumları -----	323
e. Birbirlerine Mahrem Olanların Âdâbı -----	324
İ. ÖĞRETMEN-ÖĞRENCİ İLİŞKİLERİNDE ÂDÂB -----	331
1. Öğretmenin Uyması Gerekli Âdâb -----	335
a. Öğretmen İlimle Âmil Olmalı -----	335
b. Öğrencisini Evladı/Kardeşi Bilmeli -----	338
c. Öğrencilerine Toplumun Emaneti Gözüyle Bakmalı -----	339
d. Anlatırken Öğrencilerin Seviyesine İnmeli -----	339
e. Öfkesine Hâkim Olup Öğrencilerine Rıfkla Muâmele Etmeli -----	341
f. Bilmediği Konularda “Bilmiyorum” Diyebilmeli -----	344
g. Öğrencilerini Minnet Altına Sokmamalı -----	346
h. Öğrencilerine Sevecen Yaklaşmalı -----	348
2. Öğrencinin Uyması Gerekli Âdâb -----	349
a. Öğretmenini Can Kulağıyla Dinlemeli -----	349
b. Hocasına Karşı Oldukça Mütevâzi Olmak -----	350
c. Soru Sorma Hakkını İstismar Etmemek -----	355
d. Derse Geç Kalmamalı -----	357
e. Dersten Çıkmamalı -----	358
J. KOMŞULUK İLİŞKİLERİNDE ÂDÂB -----	360
1. Müslüman Komşular -----	361
a. Yakın Komşu -----	361
b. Uzak Komşu -----	361
2. Gayr-ı Müslim Komşular -----	362
3. Öncelik Hakkı Olan Komşu -----	363
4. Komşuya İyiliğin Şekli -----	364
5. Komşuluğun İcapları -----	366
K. GAYR-İ MÜSLİMLERLE İLİŞKİLERDE ÂDÂB -----	369
1. Savaş Hâlinde Uyulması Gerekli Âdâb -----	370
2. Sulh/Barış Hâlinde Uyulması Gerekli Âdâb -----	372
a. Herkes Dininde Serbesttir -----	375
b. Ehl-i Kitaba Has Özel Durum -----	377
b1. Ehl-i Kitab'ın Zalimleri -----	378
b2. Ehl-i Kitabın Salihleri -----	379
3. Gayr-i Müslimlerle Dostluk -----	384

L. YETİM VE KİMSESİZLERLE İLİŞKİLERDE ÂDÂB -----	389
1. Yetime Sahip Çıkılmalı -----	394
2. Yetime İyilik Edilmeli -----	394
3. İyilikten Dolayı Kimseden Teşekkür Beklenmemeli -----	395
4. Yetim Kızlar Meselesi -----	396
5. Allah'ın Uyarısına Kulak Vermeli -----	397
M. FAKİRLERLE İLİŞKİDE ÂDÂB -----	400
1. İnfakta Ölçü -----	404
2. İnfakta Öncelik -----	407
3. Vermenin Âdâbı -----	409
4. Alan Pişman Edilmemeli -----	412
5. Yok Demenin de Bir Âdâbı Olmalı -----	414
6. İffetli Fakir İfşa Edilmemeli -----	415
a. Alenen Yapılan İyiliklerde Riyâ ve Şöhret Hissi Aranabilir -----	416
b. Gizlilik, Alan Açısından Büyük Önem Arzetmektedir -----	416
7. Dilencilğe Pirim Verilmemeli -----	417
N. ÂMİR-MEMUR İLİŞKİLERİNDE ÂDÂB -----	420
1. Âmirlerin Uymaları Gerekli Âdâb -----	423
a. Yönetimde Keyfilik Olmamalı -----	423
b. Memurların Hatası Aranmamalı -----	425
c. Bağışlayıcı Olmalı -----	426
d. Mütevâzı Olmalı -----	427
e. Memurlarla İstişâre Edilmeli -----	429
f. Memurların Arası İslah Edilmeli -----	431
g. Memurlardan Hediye Kabul Edilmemeli -----	432
2. Memurların Uymaları Gerekli Âdâb -----	435
a. İzin Âdâbı -----	436
b. Giriş-Çıkışlara Dikkat Edilmeli -----	438
c. Yağcılık Yapılmamalı -----	438
d. Yapamayacağı Görev Talep Edilmemeli -----	440
e. Her Zaman ve Her Yerde Saygı Gösterilmeli -----	441

III. BÖLÜM

YAKLAŞTIRICI NİTELİKTE GENEL İLİŞKİLER

A. İSTİ'ZAN/İSLAM'DA İZİN İSTİME VE ÂDÂBİ -----	445
1. Medeni Hayatın Kuralları Vardır -----	445
2. Müslüman Gayr-ı Medeni Olamaz -----	445
3. Hiçbir Meskene İzinsiz ve Selamsız Girilmez -----	446
4. Kapıyı Çalma ve İzin İsteme Âdâbı -----	447

B. HANE HALKI ARASINDA ÂDÂBÎ-I MUÂŞERET -----	455
1. Ev Planı İslam'a Göre Olmalı -----	455
2. Aile İçi Âdâba Riayet Edilmeli-----	456
C. SELAMLAMA VE ÂDÂBÎ -----	459
1. Selam -----	460
2. Tahiyeye-----	462
3. Selâmın Şekli -----	463
4. Selama En Güzeli ile Karşılık Verilmeli-----	464
5. Selamlamada Belli bir Sıra Takip Edilmeli -----	467
6. Herkese ve Her Yerde Selam Verilmez-----	470
7. Selâmdan Sonra “Merhaba!” -----	471
8. Musafaha/Tokalaşma -----	473
9. El ve Etek Öpme-----	475
D. MİSAFİR KARŞILAMA VE MİSAFİRLİK ÂDÂBÎ -----	478
1. Ev Sahibinin Âdâbı -----	479
a. Misafir Güzel Bir Kıyafetle Karşılmalı-----	480
b. Misafire Güler Yüz Gösterilmeli-----	482
c. Misafirler Bir Müddet Yalnız Bırakılmalı-----	483
d. İkrâm İçin Telaşlanmaya Lüzum Yok-----	483
e. Yemeği Takdim Şekli-----	485
f. Yemekte Misafirlerle İlgilenilmeli-----	486
g. Misafirlere Hizmet-----	487
h. Misafir Güler Yüzle Uğurlanmalı-----	488
2. Misafirlerin Âdâbı -----	489
a. Geleceğini ve Zamanını Önceden Bildirmek/Randevu-----	489
b. Güzel Giyinmek-----	490
c. İzinsiz ve Selâmsız Eve Girmemek-----	491
d. Ziyaret Saatine Dikkat!-----	491
e. Sunulan İkrâmı Beğenmemek Olmaz!-----	492
f. Evde Sağa-Sola Bakmamalı-----	493
E. ZİYAFET VE ÂDÂBÎ -----	495
1. Ziyafette Davet -----	496
2. Yemeklerin Tertibi-----	499
3. Ziyafette Davetlinin Durumu-----	502

IV. BÖLÜM

ŞAHSA ÖZGÜ HÂL VE DAVRANIŞLAR

A. TEMİZLİK/TAHARET, NEZAFET, NEZAHET -----	507
1. Bâtının Temizliği/Kalp, Ruh ve Nefsin Temizliği/Mânevî Temizlik.-----	507

a. <i>Hadesten Temizlik ve Âdâbı</i> -----	511
b. <i>Gusül ve Âdâbı</i> -----	511
c. <i>Guslün Şekli</i> -----	513
2. Zâhirin Temizliği/Maddi Temizlik -----	514
3. Necasetten Temizlik ve Âdâbı -----	514
4. Bedeni Çeşitli İfrazattan Temizlemek -----	517
a. <i>Hıtan/Sünnet Olma</i> -----	519
b. <i>Sünnet Olmanın Önemi</i> -----	520
c. <i>İstihdad/Kasıkların Tıraşı</i> -----	521
B. GİYİM KUŞAM VE ÂDÂBİ -----	523
1. Giyinmek Fıtrî, Zaruri Bir İhtiyaçtır -----	523
2. Güzel Giyinmek -----	526
3. Müslümanların Müşterek Bir Kıyafeti Olabilir mi? -----	529
4. Görünüm Önemlidir -----	530
C. BAŞKALARINA KARŞI SAYGILI OLMAK -----	532
1. Her İnsana Saygı -----	532
2. Büyüklere Saygı -----	537
3. Meclislere Saygı -----	538
a. <i>Meclisin Hakkı: Selâm</i> -----	538
b. <i>Gelene ilgi</i> -----	539
c. <i>Gelen İçin Ayağa Kalkmak</i> -----	542
d. <i>Meclisten Ayrılırken İzin İstemek</i> -----	543
e. <i>İzin İstemenin Âdâbı</i> -----	544
f. <i>Meclisin Kefâreti</i> -----	545
4- Konuşma Âdâbı -----	547
5- Kötülüklere Misliyle de Olsa Mukabele Etmemek -----	551
6. Fısıldaşmak -----	555
7. Tecessüs -----	559
SONUÇ -----	563
BİBLİYOGRAFYA -----	572
DİZİN -----	579

KISALTMALAR

A. Âsım	: Ahmed Âsım
a.g.e.	: Adı geçen eser
Â. Kerîme	: Âyet-i Kerîme
a.m.	: Aynı makale
(as)	: Aleyhisselam
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi
a.y.	: Aynı yer
Bkz.	: Bakınız
b.	: Bin, ibn
c.	: Cilt
(cc)	: Celle Celâluhu
C. Hak	: Cenâb-ı Hak
Çev.	: Çeviren
H.	: Hadis
h.	: Hicrî
İst.	: İstanbul
(kv)	: Kerremallahu Vechehu
M.	: Miladi
mad.	: Madde
(ra)	: Radıyallahu anh/anha/anhuma
s.	: Sayfa
(sav)	: Sallallahu aleyhi vesellem
thk.	: Tahkik
trc.	: Tercüme eden
tsz.	: Tarihsiz
va.	: Varak
v.	: Vefatı
vd.	: Ve devamı
vb.	: Ve benzeri
Yzm.	: Elyazması

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ÖN SÖZ

Dinimiz İslam, Allah tarafından, peygamberler vasıtasıyla inanları en doğru yola, Kur'an'ın ifadesiyle, "Sırat-ı Müstakim"e iletmek, her iki dünyada da mutlu ve müreffeh bir hayat yaşatmak için konulmuş ilâhi bir kanundur. Allah'a nasıl ibâdet edileceğini, muttaki mü'minlerin Rablerine yönelik âdâbını; aynı zamanda birbirleriyle ve eşya ile ilgili münasebetlerinde Müslümanların uyacakları ahlaki kuralları açıklar.

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın kelâmıdır. Hz. Muhammed'e Cebrail (as) vasıtasıyla yaklaşık yirmi üç yılda, dura dura okunsun; anlaşılacak, hatta özümşenip içselleştirilerek yaşansın diye¹ Arapça, lafız, nazım, mana ve beyan halinde bölüm bölüm indirilmiştir.² Hz. Ebû Bekir döneminde bir mushaf hâlinde cem edilmiş, günümüze kadar tevatür yoluyla gelmiştir. Kur'an, namazda okunan ve okunmasıyla ibadet edilen mu'ciz bir kelâmdır.

Her şahsın başına bir polis dikmek mümkün olamadığı gibi, sadece kanunlarla bir toplumu yönetmek de imkansızdır. Sosyal hayatın, vahşet ve dehşetten uzak; aksine arzu edildiği tarzda huzur, sükun, refah ve mutluluk içerisinde devam edebilmesi için insanların eğitimi şarttır. Fertler, mutlaka seviyeli bir eğitim-öğretim sürecinden geçirilmeli, hayatlarına yön verebilecek birtakım ahlâkî prensipleri edinmeleri ve sosyal hayatta, bir nevi otokontrol sistemi denilebilecek "*Emri bi'l-ma'ruf nehyi ani'l-münker*" ilkesiyle takip edilmelidirler.

Ahlâk olmadan, insanların yönetimi için kanunların kifâyetsizliği nasıl bir gerçekse, güzel ahlâkın bir nevi hayata intikâli mesabesinde olan âdâb-ı muâşeret olmadan da ahlâkın, bir nazariye olmaktan öteye geçmeyeceği de öyle bir gerçektir. Bu demektir ki, bireysel ve sosyal hayatta âdâb-ı muâşeret olmadan ahlâkın, ahlâk olmadan da kanunların fert için dünya ve ahiret saadetini temin edebileceğini söylemek pek mümkün gözükmemektedir.

¹ İsra, 17/106.

² Kıyame, 75/16-19.

Bir toplumda, âdâb ve erkâna riâyet edilmiyorsa, orada ahlâkın varlığından bahsedilemeyeceği gibi; âdâb-ı muâşeret ve ahlâka önem verilmeyen cemiyetlerde, insana, dolayısıyla hukuka saygıdan, nizam ve intizamdan bahsetmek de mümkün olmaz. Denilebilir ki, Allah katında geçerli ve mükemmel bir din olan İslam, -Kur'an ve sünnet bütünlüğü içerisinde- kulun Allah ile ilişkilerinden tutun da aile içi ve aile dışı tüm sosyal, hukuki ve siyasi ilişkilerine varıncaya kadar; sosyal yardımlaşmadan, insanların birbirlerini sevip saymalarının şekillerine; şahsî hayatın arzemesi lâzım gelen özelliklerinden, ictimai hayatın detay sayılabilecek yönlerine varıncaya hatta bir sahabînin deyişiyle, 'tuvalete girip çıkmanın âdâbına varıncaya kadar'³ cemiyet hayatında gerekli olan her türlü muâşeret esaslarını ortaya koymuştur.

Fakat bugüne kadar bu mevzûda pek çok makale yazılmış, ahlak kitaplarında bölümler ayrılmış, ama doğrudan doğruya Kur'an'a istinâden ciddî bir "Âdâb-ı Muâşeret" çalışması yapılmamıştır. Hâl-i hazırda mevcut olanlar ise, söylediğimiz gibi, ya âdâb-ı muâşeretin sadece bazı konularına hasredilmiş makaleler olarak ya da ahlâk kitaplarının oldukça kısa bir bölümünü teşkil eden yazılar hâlinde bulunmaktadır.

Konunun acı olarak nitelendirilebilecek başka bir yönü de şu ki, yıllardır Batılılaşma ezikliği içerisinde olan bazı yazarlarımız, yazdıkları âdâb-ı muâşeret kitaplarında, genellikle millî ve dini karakterimize yabancı olan Batılıların âdâbını nakledip işlemişler; bu suretle, sanki bize bu konuda rehberlik edebilecek, davranış şekillerimizi belirleyecek kaide ve kurallara sahip olmadığımız, millet olarak da bunları ortaya koyabilecek kapasiteden uzak olduğumuz imajını verme yoluna gitmişlerdir.

İşte bu gerçeklere binâen, hem bu sahadaki boşluğu doldurmayı, hem de yıllardır uygulanan ve bizleri kendi öz benliğimizden uzaklaştıran hareket ve davranış şekillerini terketmeye bir vesile olur ümidiyle çalışmamıza konu olarak "Kur'an-ı Kerim'de Muâşeret Esasları" konusunu seçtik.

Çünkü Âdâb-ı Muâşeret, insana, cemiyet içerisinde saygın bir birey olarak yaşayabilmek için lâzım olan nezâket kurallarını öğreten, insanî ilişkilerde uyulacak ölçülü ve nazik davranışların şeklini ortaya koyan, şahsî toplum içerisinde erdemli ve hürmete lâyık kılan söz, iş ve davranış biçimlerini kapsayan önemli bir disiplindir.

³ Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (v. 261/874), *es-Sahih*, Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbâkî, Kahire, 1955, Tahâret, 17, 262.

Kur'an'da ahkâm ve ahlâk ile iç içe olup, aynı zamanda onların tamamlayıcısı durumunda olan muâşeret kuralları, düşünülerek söylenmiş sözleri anlamlı kılar, ölçülü hareketleri süsler, görünümünü güzelleştirir, kişiye ayrı bir değer kazandırır.

Dinimizde emir ve yasaklara taallûk eden ahkâm aslî; âdâb-ı muâşeret ise bireysel ve sosyal ilişkilerin âdâbı, konuşma âdâbı, yeme-içme âdâbı, öğrenme ve öğretme âdâbı, temizlik âdâbı... hasıl-ı kelam, insan olmanın âdâbı şeklinde fer'î değerlerdir. Diğer bir deyişle âdâb olmadan hükümler ve insanlar arası ilişkiler sürdürülebilirse de bunların güzelliğinden ve mükemmelliğinden söz etmek pek mümkün olmayabilir. O takdirde yaratılışı icabı güzel olan insanın söz, iş ve davranışları güzellikten yoksun olur... Çünkü ahkâm ve ahlâk, ancak âdâb ile kemale doğru yol alır ve amacına ulaştırır. Böylece yaratılışı icabı güzel olan insan âdâba riayetiyle daha da güzelleşir, saygın ve sevimli hale gelir... Aksi hâlde, söz, iş ve davranışlar nezâket ve nezâhetini; dolayısıyla yapıcılık ve yaklaşımcılığını kaybeder... Bir mûsikî parçasının ruhu okşayan güzelliği notalar sayesinde gerçekleştirildiği gibi, ahkâm, ahlak ve ameller de ancak âdâb-ı muâşerete riâyete güzelleşir, beğenilir ve takdire şâyân hale getirilir. Bu münâsebetle ahkâmı/kuralları ve davranışları ahlâktan ve âdâbtan ayrı düşünmek doğru değildir.

İslam'da hükümler ve ahlâkî kurallar, genel anlamıyla, evrensel olup müeyyideleri kesindir. Ahlak'ın pratiğe, diğer bir ifade ile söz, iş ve davranışlara yansıyan kısmını teşkil eden Âdâb-ı muâşeret ise, temel prensiplerde İslam'dan ayrılmamak şartıyla, şekil ve görünüm itibariyle birbirinden farklı coğrafya, iklim ve toplumlarda az-çok farklılıklar arzedebilir. Müeyyidesiz de değildir elbet.

Âdâb-ı muâşeret, uyulmadığı zaman, topluma etkisi bakımından ahkâm ve ahlâkla eşdeğer sayılmaz, fakat yapılan iş, âdâbın vereceği güzellik ve zerâfetten yoksun olur. "Allah güzeldir, güzeli sever"⁴ prensibince yapılmış olmaz. Mesela Cenab-ı Allah buyuruyor ki: "*Sadakaları açıktan vermek güzeldir, fakat (nezaketen) gizli vermek daha güzeldir...*"⁵

Âdâb'a riayetsizliğin müeyyidesi, ahkâm ve ahlâkta olduğu gibi zecrî olmayıp o andaki davranışın ortaya koyduğu nezaketsizliğin Yüce Allah ve insanların yanında mü'mine getireceği mahcûbiyet olabileceği gibi; bazen de şahsın kabalık ve görgüsüzlükle nitelendi-

⁴ Müslim, İman, 39.

⁵ Bakara, 2/271.

rilmesine; bilhassa Rasûlullahla ilgili nezaketsizliklerin salih amellerin tamamen silinmesine de sebep olabilir.

Şahsın gerek Rabbi'ne karşı yönelişlerinde gerekse diğer insanlarla ilgili münâsebetlerinde, hoş görünmesini sağlayan ve hüsn-i kabûle lâıyk kılan âdâbla ilgili incelememizin kaynaklarını, faydalanma sebep ve oranını da şu şekilde sıralayabiliriz:

Birinci Kaynağımız: Çalışmamızın adından da anlaşılacağı üzere Ku'ân-ı Kerîm'dir. Bu münasebetle çalışmamızla ilgili âyet-i kerîmeleri tespit ederken âyetleri; ahkâm âyetleri, ahlâk âyetleri, kıssalar, meseller şeklinde bir ayırımı tâbi tutmadan Kur'ân'ı, baştan sonuna kadar, âyet âyet inceleyip, her âyetin âdâpla ilgisinin olup olmadığını araştırdık. Çünkü ister hüküm ifâde eden emir ve yasaklarla ilgili âyetler olsun, isterse nedb⁶ ifâde edenler olsun, pekçok âyetin lafzî manasından başka, âdâbla ilgili yönünün de olabileceği muhakkaktır. Nitekim bazı âyetler, özel bir sebeple doğrudan doğruya muâşeret esaslarını öğretirken, bazıları da ahkâmla ilgili olmasına rağmen öyle bir uslûpla vahyolunmuş ki, mânâ itibarıyla ilâhî bir hükmü vaz ederken, özellikle seçilmiş olan nazımlarıyla da güzel bir nezâket ve edeb örneği ortaya koymaktadırlar. Bir kısım âyetler ise, geçmişteki bir hadiseden veya bir davranış biçiminden yahut birilerinin sözünden bahsederlerken ihtiva ettiği üslubu ön plana çıkarma veya ifade biçimi ile de bir muâşeret kuralını bize yansıtmaktadırlar.

Meselâ, Bakara sûresi'nin, 223. âyetinde Allah Teâlâ'nın: “*Kadınlarınız sizin ekin tarlanızdır. O hâlde tarlanıza nasıl isterseniz öyle varınız.*” âyet-i celilesi, burada cinsî münâsebetle ilgili bir hükmü belirtirken, cima mahalli olarak “Hars” (tohum ekilen yer, tarla), fiil olarak da “İtyan”, yani gelmek kelimelerinin seçilmiş olması Kur'an'ın edebî üslubünün tipik bir örneğidir. Hâlbuki söylenmek istenen şeyi bütün çıplaklığı ile ifade edebilecek kelimeler ve cümleler her dilde olduğu gibi Arapça'da da mevcuttur. Sözü onlarla daha açık ve net olarak söylemek mümkündür. Ama o kelimeler ve o cümleler belli bir nezahetten uzak olduğu gibi zihinleri bulandırıcı ve uyarıcı olduğu için edebe uygun düşmezdi.

Görülüyor ki, hüküm ifâde eden bir âyet, mânâ itibarıyla olmasa bile lâfzî ile de âdâb-ı muâşerete işaret etmektedir. Bu münâsebetle Kur'ân'ı baştan sonuna kadar incelememiz isabetli olmuştur. Bu mü-

⁶ Şâri'in, bir fiilin yapılmasını, kesin olmayan bir tarzla istemesidir. Bu şekilde yapılması istenen davranışa mendûb denir.

lâhazalarla seçmiş olduğumuz, Elmalılı merhumun “*Hak Dini Kur’ân Dili*” adlı tefsirinin tamamını okuyarak işe başladık.

İkinci Kaynağımız: Hz. Peygamber’in, konumuzla ilgili âyet-i kerîmeleri izah edip açıklayan hadisleri ve sünnet-i seniyyesidir.

Ayrıca, selâmlaşmak, evlere giriş-çıkışta izin istemek, büyüklerin yanında davranışlara dikkat etmek... gibi bazı muâşeret esasları, âyetlerde açık olarak beyan edildiği hâlde; evlenme talebinde bulunmak, evleneceği kadına bakmak, selâmdan sonra musafaha yapmak... gibi bir takım âdâb-ı muâşeret de âyetlerde zımnî ifade edilmiş ise de onları da ancak Kur’an-ı Kerim’i çok iyi anlayabilen kimselerin işâretiyle tespit etmemiz mümkün olmuştur. Binâenaleyh araştırma ve incelememizi yaparken, kendisine vahyolunanı bizzat açıklamak/tebyinle de görevli olan Hz. Peygamber’in (sav) Sünneti, Kur’ân’dan sonra ikinci derecede istifâde ettiğimiz kaynak olmuştur. Çünkü Allah Teâlâ: “*Rasûle itaat eden Allah’a itaat etmiş olur.*”⁷ buyurmaktadır. Ayrıca “*De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin, günahlarınızı bağışlasın!*”⁸ âyet-i celîlesi de Allah’ı sevmeyi, Allah’ın da seveni sevmesini ve günahlarını bağışlamasını Rasûle itaat etme şartına bağlamaktadır.

Zaten Allah’ın Rasûlü’nü hayatımızda; özellikle âdâb ve erkan konusunda örnek edinmemiz de bize Cenab-ı Allah’ın mühim bir tavsiyesidir:

*“(Ey Müslümanlar!) Sizin için; bilhassa Allah’a ve ahiret gününe kavuşacağını umarak Allah’ı çok zikreden kimseler için Allah’ın elçisinde alınması gereken güzel bir örnek vardır.”*⁹

Biz biliyor ve inanıyoruz ki, Kur’an’ın tamamı hikmettir. Sünnet ise -kavlî, fiilî ve takrirîsi ile birlikte- vahyin kontrolünde gerçekleşmiş hikmettir. Bir nevi, hikmete uygun davranmak, anlamına da gelen âdâb-ı muâşeret “Sünnete riayet” olmadan olamazdı.

Üçüncü Kaynağımız ise, Asr-ı Saadet’te yaşamış, Rasûlullah’ın eğitim ve öğretim sürecinden geçmiş, onun ilminden, örnek ahlakından ve âdâbından feyz almış olan Sahabe-i Kirâm’dır. Özellikle Muhacir ve Ensar’dan önde gelen sahabeler hiç tereddüt etmeden kendilerine uyacağımız mümtaz şahsiyetlerdir. Çünkü onlardan her biri bir yıldız gibidir, hangisine uyulsa doğru yola iletir elbet.

⁷ Nisa, 4/80.

⁸ Al-i İmran, 3/31.

⁹ Ahzab, 33/21.

Dördüncü Kaynağımız: *“Muhacir ve Ensar’dan sonra gelenler, ‘Rabb’imiz, bizi ve bizden önce iman eden kardeşlerimizi başısla, kalplerimizde iman edenlere karşı en küçük bir kin bırakma! Rabb’imiz, şüphle yok ki Sen çok şefkatlisin, çok merhametlisin!’ diye dua eden...”*¹⁰ ve naklettikleri rivâyetleri zikrederken, kimden naklediliyorsa, onun o andaki hareketini dahi itinâ ile uygulayacak kadar naklettiğindeki ayniliğe riâyet eden selef-i sâlihîndir. Onların âdâbla ilgili âyetlere dâir nakil ve görüşlerini almakta da tereddüt etmedik. Çünkü Kur’ân ve hadisler bizlere, onların ilimdeki aşk ve titizlikleri sayesinde gelebilmiştir. Onlar, bizlerle Asr-ı Nebî arasında kurulmuş sağlam köprülerdir. Bu münâsebetle meşhur rivâyet ve dirâyet tefsirleri ile özellikle Kütüb-i Sitte, bu konuda bize ışık tutan kaynaklarımızdandır.

Konuyu işlerken tâkip ettiğimiz metoda gelince. Çalışmamızda yer verdiğimiz ayetlerin, mutlaka âdâbla ilgili olmasına dikkat ettik. Tefsire gelince; âdâbla ilgili âyetlerin izahına geçmeden önce, hemen her bölüm ve ana başlıktan önce, konu ile ilgili bir girişle mevzûun önemini, İslam’dan evvel tatbik şekli ve varsa mahzurlarını ihtivâ eden hususları ortaya koyduk. Sonra da İslam Dini’nin o konuya bakış açısını belirterek getirmiş olduğu güzelliği ve âdâbı açıklamaya çalıştık.

Asıl kaynak, doğruluğundan ve öğrettiklerinin güzelliğinden aslâ şüphle etmediğimiz Kur’ân olduğu için, tespit edilen âdâbın değerini ispat etmek maksadıyla, zamanımızda birçoklarının âdet hâline getirdikleri şekilde, sık sık batılıların görüşleri veya Kitab-ı Mukaddes ile desteklemek yoluna gitmedik. Doğrudan doğruya âyet-i kerîmenin öğretmiş olduğu âdâb ile bizzat Allah’ın Rasûlü, Ashab ve İslam âlimlerinin, âyetin ilmî veya nazarî işârî mânâsına göre keşfettikleri mânâyâ istinâden muâşeret esaslarını izaha çalıştık.

Âyet-i kerîmenin işâret etmediği, fakat sünnette önemle üzerinde durulan bazı konular da vardır ki, ictimâî hayatın ortaya koyduğu lüzûm üzerine, bazen bahse girmeden önce giriş olarak, bazen de konu içerisinde ve dipnotlar yoluyla onlara da işâret etmeden geçemedik. Ancak âyetlerin gerek zâhiri, gerekse işârî mânâlarıyla yakından uzaktan alâkası olmayan hususlara müstakillen yer vermedik.

Anahatlarıyla özelliklerinden kısaca bahsettiğimiz bu çalışma, beş bölümden oluşmakta ve her bölüm kendi arasında birtakım ana ve tâli başlıklara ayrılmaktadır.

¹⁰ Haşr, 59/10.

GENİŞLETİLMİŞ BASKIYA ÖN SÖZ

İlk defa okuyucusuyla buluştuğu 1982 yılından beri alanında halen ihtiyaç duyulan ve okunmakta olan bu kitap yeniden gözden geçirildi, bir nevi güncellendi ve eksikliği hissedilen; mesela “Kulun Allah’a Yönelişlerinde Âdâb” bahsi gibi bir kısım ilavelerle tamamlanmış oldu.

Her samimi gayret mahsûlünün, kendisinden sonra gelecekler için bir basamak teşkil edeceğine inanır ve bu çalışmanın hazırlanmasında, okuyucusu ile buluşmasında emeği geçen tez Hocam Ahmet Coşkun Bey’e gönülden teşekkürlerimi sunar, Yüce Mevlâ’mdan tevfikini niyaz ederim.

03. 03. 2013

Prof. Dr. M. Zeki DUMAN

